

OyguL XOLMUMINOVA,
Termiz davlat universiteti dotsenti v/b, PhD

Termiz davlat universiteti dotsenti R.Imomqulov taqrizi asosida

PEDAGOGIK TAJRIBA-SINOVNI TASHKIL ETISH VA UNI O'TKAZISH

Аннотация

Ushbu maqolada Pedagogik tajriba-sinov ishlarini olib borishning o'ziga xos tomonlari, tajriba-sinov ishlarida inson predmeti, tajriba-sinov o'tkazishdagi o'ziga xos tablalar va anketa so'rovlarini. Tajriba-sinov maqsadi, qoidalari hamda natijalari haqidagi muammolar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Tajriba-sinov, umummilliy tafakkur, empirik, kuzatuv, taxliliy, metod, shaxs, Ilmiy tadqiqot konsepsiyasi, falsafiy kategoriya, metadalogik asos, matematik statistik tahlil, mantiqiy tahlil, obyektiv, subyektiv.

ОРГАНИЗОВАТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЭКСПЕРИМЕНТ-ЭКЗАМЕН ПРИБЫТИЕ И ТРАНСФЕР

Аннотация

В данной статье рассмотрены конкретные аспекты проведения педагогических экспериментов, человек-испытуемый в экспериментах, конкретные требования и анкеты при проведении экспериментов. Обсуждаются цель, правила и результаты эксперимента.

Ключевые слова: Эксперимент-тест, национальное мышление, эмпирическое, наблюдение, аналитический, метод, человек, концепция научного исследования, философская категория, металогическая основа, математическо-статистический анализ, логический анализ, объективное, субъективное.

ORGANIZING A PEDAGOGICAL EXPERIENCE ARRIVAL AND TRANSFER

Annotation

This article discusses the specific aspects of conducting pedagogical experiments, the human subject in experiments, specific requirements and questionnaires for conducting experiments. The purpose, rules and results of the experiment are discussed.

Key words: Experience-test, national thinking, empirical, observation, analytical, method, person, concept of scientific research, philosophical category, metallurgical basis, mathematical-statistical analysis, logical analysis, objective, subjective.

Kirish. Pedagogik tajriba-sinov ishlarini tashkil etish o'ziga xos murakkab va ma'suliyatlidir. Inson predmetida ayniqsa tajriba-sinov o'tkazish aniq dastur asosida tashkil etilishi, dastur har tomonlama pedagogika psixologik qonuniyatlar, shart-sharoitni hisobga oladi.

Bu shunday tafakkur va fikrlash jarayoni bo'lib, uning yordamida tabiiy yoki maxsus yaratilgan, nazorat qilinadigan, boshqariladigan pedagogik farazlar, g'oyalar, yangiliklar o'quv jarayoniga tatbiq qilinadi. Pedagogik ilmiy farazlar, muammolarni xal qilish-ning yangicha yo'llari va vositalari izlanadi[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Pedagogik tajriba-sinov bu, umummilliy tafakkur jarayoni bo'lib, pedagogik omillar, shart-sharoitlar, jarayonlar o'rtasidagi sabab va oqibatlar bilan bog'liq o'rganiladigan bir yoki bir necha ob'ekt yoxud tizim-larni aniq rejalar asosida oydinlashtirish imkonini beruvchi jarayondir. Tajriba-sinov ishlari asosan ta'lim-tarbiya jarayoniga aloqador ilmiy faraz yoki yangicha usullarning tatbiqiy jarayonlarini sinash, tekshi-rish, aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Pedagogik tajribasnovlar o'tkazishning asl mohiyati amaldagi pedagogik jarayonlarni takomillashtirishga olib boradigan tadqiqotlar va ularning farazlariga muvofiq ravishda aniq maqsad sari yo'naltirilgan, mutlaqo yangicha muhitni olib kirishdan iborat[2]. Ta'lim-tarbiya jarayonining takomillashib borishi va natijalarini oldindan ko'ra bilish imkoniyatlarini beradi. Pedagogik tajriba-sinov ishlarini o'tkazishda o'ziga xos talablar mavjud:

Ishning ilmiy jihatdan asoslangan farazini aniqlash va kutilishi lozim bo'lgannatija uchun reja belgilash

Tajriba-sinov uchun aniq obyekt belgilash Tajriba-sinov o'tkazish vaqti va muddatini, sinflarni belgilash Tajriba-sinov uchun kerakli vositalar, asbobuskunalar, material va matnlar, Anketalar va boshqa zaruriy narsalarni tayyorlash tajriba-sinovni olib borishda tadqiqotchi va tajriba-sinovni olib boruvchi o'qituvchi tadqiqot materiallari, olib borish yo'llarini, kutilayotgan natijalarni aniq belgilab olish, hamkorlikda ish

yuritishi tajriba-sinovning borishi va natijalarini aniq yozib borish, tahlil qilish, tegishli xulosa chiqarish va tavsiya-lar berib borishlari talab etiladi. Tajriba-sinovlarni o'tkazishdan oldin shu sohaga doir eng maqbul ishni olib borish texnologiyasi, metodini belgilash ham ko'zda tutiladi[3].

Qo'llaniladigan texnologiya va metodlar asoslangan bo'lib, u ikki yo'nalishda olib borilishi mumkin. Birinchidan, empirik (kuzatuv, taxliliy) metod hozirgacha tajriba-sinov mavzusiga oid qanday adabiyotlar, qo'shimcha manbalar, g'oyalar, tajribalar ma'lu-motini o'rganib chiqish, tajriba-sinovga oid barcha fa-razlar, modellar, bajarilishi kerak bo'lganishning loyihalash asosida belgilash metodidir. Ilmiy tadqiqot dasturi tajriba-sinov ishlarini maqsadli, izchil amalga oshirish mazmuni belgilaydi. Pedagogik tajriba-sinov dasturi mavzuning dolzarbligi, ijtimoiy iqtisodiy ahamiyatini aniqlash, ilmiy farazning haqqoniyligini asoslash qo'lanmasidir. Tadqiqot nazariyasining amalda sinab ko'rish;

- tadqiqot ilmiy-amaliy imkoniyatini joriy etish, umumlashtirish; bir necha variantda har xil sharoitda tadqiqot natijasini tekshirib ko'rish; matematik statistik tahlil qilish va baholash kabi yo'nalishlardan iborat bo'iyadi. Ma'lumki, amaliyot ilmiy bilishning mezonidir. Ilmiy tadqiqot fanning istiqbolini belgilovchi, mumtoz qonuniyatlarini yorituvchi yoki vaqtinchalik bo'lishi, ba'zan takror bo'lishi ham mumkin.

Shuning uchun tajriba-sinov ishlari ana shu imkoniyatlarni hayotda o'z ifodasini aniqlashdan iborat bo'ladi. Ilmiy farazlarni asoslashda tajriba-sinovlari muhim tarkibiy qismdir. Ilmiy farazlarga asosan tajriba-sinov ishlari tashkil etiladi, ilmiy farazlar amaliyotda sinalsagina nazariy g'oyaga aylanadi. Ilmiy farazlar tajribalarda asoslanmasa ilmiy tadqiqot yo'nalishi o'zgartiriladi, qayta tajriba o'tkaziladi[4].

Ilmiy tadqiqotning konsepsiyasi muammoning o'rganilish tarixiy taraqqiyoti, hayotda tipik ko'rinishlari tajribada sinab ko'riladi. Amaliy tajriba tadqiqot nazariyasini asoslaydi toidiradi. Shuning uchun tajribasinov ishlari dasturi ilmiy tadqiqotni izchil

amalgaga oshirish tizimi, mexanizmdir. Tadqiqot nazariyasi tajribasidagi ishlari bir-biri bilan uzviy bog'liq. Nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi falsafiy kategoriya tajriba-sinov ishlarining metodologik asosidir. Tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini aniqlashda tajriba-sinov ishlari ekspertiza vazifasini bajaradi. Tadqiqot argumenti tajriba-sinov ishlarining natijasiga asosan ifodalanadi. Ilmiy tadqiqotni argumentlash, g'oyaviy aksioma tajriba-sinov ishlarining har xil variantda, har xil sharoitda o'tkazilganiga bog'liq.

Pedagogik tadqiqotda subyektiv tavsiyalar o'tgan asrda ta'lim-tarbiya tizimini inqirozga olib bordi. Pedagogik tadqiqotlarni argumentlash tajriba-sinov ishlari dasturining tarkibiy qismidir. Bir necha variantda, shart-sharoitda ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish bo'yicha tajriba-sinov ishlari tajriba va nazorat guruhlarida sinab ko'riladi[5].

Uzoq muddatli tajribada har bir bosqichda bajariladigan kuzatish tajriba-sinov ishlar tartibi belgilanadi. Tajriba guruhlarini xususiyatiga ko'ra bir yoki bir necha bosqichli tajriba-sinov ishlari rejalashtiriladi. Tajriba-sinov ishlari natijalarini umumlashtirishda mantiqiy xulosalar bilan birga matematik statistik tahlil argumentli konsepsiyalar, amaliy qo'llanmalar yaratish imkoniyatini oshiradi. Tadqiqot yo'nalishi pedagogikaning tarkibiy qismlari, mavzuga doir tajriba-sinov ishlari dasturi yaratilishi, tajriba-sinov ishlarini tashkil etishda ham ijodkorlik bo'lishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Innovatsion maktab o'quvchilarini kasbiy tayyorgarligini va bilimlarini rivojlantirish jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish bo'yicha taqdim etilgan tajribaning umumiy natijasi quyidagicha bo'ldi:

1. Tajriba guruhlarida 95 % o'qitish sifatining oshishi qayd etildi, ulardan 37% i O'qitish sifatining sezilarli darajada yaxshilanishini ko'rsatdi.

2. Innovatsion ta'lim texnologiyalarining joriy etilishi o'qitishning vosita va usullari doirasini oshirish, shu bilan birga fanni o'qitish metodikasini diversifikatsiya qilish imkonini berdi, bu ta'lim muassasasi pedagog xodimlarining 64% i tomonidan qayd etildi.

3. o'qitishning joriy etilgan texnologiyalari (usullari) o'qitishning ta'limiy, rivojlantiruvchi samaradorligini oshirishga yordam berdi, ya'ni:

- o'quv faoliyatiga qiziqishni oshirish, ijodiy faoliyatni rivojlantirish, O'quvchilarni rag'batlantirish va muhokama qilingan muammolarni hal etishga jalb qilish-82 %;

- o'quvchilarning mustaqilligini rivojlantirish-54%: o'quvchilar ishlab chiqarish vaziyatlaridan, ishlab chiqilgan loyihalardan, biznes rejalardan chiqish uchun nostandart yechimlarni taklif qildilar; darslarga tayyorgarlik ko'rishda qo'shimcha ma'lumot va boshqalardan foydalandilar;

- jamoada ishlash qobiliyati-46 % (talabalar tinglash, tahlil qilish, isbotlash, ishontirish, o'z yondashuvini himoya qilish, tengdoshlari fikrini tinglash, mavjud vaziyatda tez yo'l topish, muammoli masalalarni hal qilish, qaror qabul qilish, birgalikdagi faoliyatda sherikchilik xususiyatini ko'rsatishga o'rgandilar);

- tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish-34% (tajribada olingan ma'lumotlarni tahlil qildik va taqqosladik, ma'lumot izladik va tadqiqot ijodiy faoliyati natijalarini umumlashtirdik, konferensiyalarda so'zga chiqdik, tanlovlarda ishtirok etdik);

- individual yondashuvni amalga oshirish-19%. 4. o'quvchilar o'z kasbiy, metodik saviyasining o'sishini, o'z-o'ziga ishonch, o'z kasbiy faoliyatidan qoniqishning ortishini qayd etadi. 58% o'quvchilar malakasini uzluksiz oshirish, yangi pedagogik vositalarni, shu jumladan o'zlashtirilgan texnologiya (metodika) doirasida ishlab chiqish istagi borligini ta'kidladilar. Shunday qilib, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish innovatsion (xususiy) maktab o'quvchilarini kasbiy tayyorlashda

va bilimlarini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega ekanligi isbotlandi[6].

Zamonaviy ta'lim muassasalarida barcha sohalarida bo'lgani kabi sifat masalasi birinchi o'ringa ko'tarilmoqda. Abiturientlarni oliy ta'limga jalb etish maqsadidagi kurash muassasalar o'rtasida ta'lim sifatiga katta e'tibor talab qilmoqda. Professional ta'lim muassasalarida o'qitishning zamonaviy usullarini qo'llash, yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish dars samaradorligini oshiradi. Shunday ekan o'qituvchi har bir darsga o'z gacha yondashib dars mashg'ulotlarini olib borishi kerak. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini ta'minlash va uni oshirish masalasi har bir davlatning ta'lim bo'yicha olib borayotgan siyosatiga qanchalik muvofiqligi bilan bir-biridan farqlanadi. Jumladan, O'zbekistonda ham ta'lim sifatini ta'minlashning mo'tadilligiga erishish qaysidir ma'noda birinchi bosqichda ko'zlangan maqsad bo'lsa, keyingi bosqichlarda ta'lim sifati kafolatini ta'minlash asosiy vazifasi sifatida bo'lishi lozim.

Shunday ekan davlat, notijorat hamda xususiy oliy ta'lim muassasalar o'rtasida raqobat yuqori tafovut bilan farqlanmaydi.

Pedagogik tajriba-sinovning ikkinchi bosqichi davomida guruhli va individual konsultatsiyalar har oyda real o'zaro va masofaviy rejim shaklida o'tkazildi. Modulli tamoyil asosida qurilgan "O'qitishning innovatsion ta'lim texnologiyalari" o'quv kurslarining qo'shimcha kasbiy ta'lim dasturi amalga oshirildi. Ishlab chiqilgan diagnostika metodlari va nazorat-o'lchov materiallari majmuasi yordamida innovatsion ta'lim texnologiyalari va ilg'or pedagogik metodlarni ta'lim jarayoniga joriy etish natijalari pedagogik tajriba-sinovning ikkinchi bosqichi boshi va oxirida aniqlandi.

Kirish diagnostikasi natijalarining tahlili rahbar va o'qituvchilar tomonidan innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik texnologiyalarni tanlash sabablarini ta'lim jarayoniga tadbiiq etish uchun aniqlash imkonini berdi. Respondentlarning ijodiy faolligini rag'batlantirish, ularni rivojlantirish, yangi materialni yaxshiroq o'zlashtirishga, kelgusi kasbiy faoliyatlarida mas'uliyatli va raqobatbardosh bo'lishga intilishni qayd etdilar. Respondentlarning fikricha, innovatsion ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayoni samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, nazorat va o'z-o'zini nazorat qilishning moslashuvchan tizimiga ega.

Shuni aytish mumkinki, tajriba-sinov ishlarimiz jarayonida "Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchisi" tushunchasi bilan bog'liq quyidagi muhokamalarga asoslandik:

- o'rganish shaxsiy yutuqlarni individual imkoniyatlarni hisobga olgan holda pedagogik faoliyatdagi ijodiy dinamikani kuzatish va aniqlash orqali taqqoslash imkonini beradi;

- bo'lajak o'qituvchilarni pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonida ta'lim ehtiyojlari va qiyinchiliklarini hisobga olgan holda taklif etilayotgan shakllarning o'zgaruvchanligi orqali amalga oshirilishi mumkin; - bo'lajak o'qituvchilarni pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayoni uzluksiz bo'lib, pedagogik kasbiy faoliyatdagi o'zgarishlarni ilmiy asoslangan, diagnostik va prognostik kuzatishni talab qiladi[7].

Xulosa va takliflar. Pedagogik tajriba-sinovni amalga oshirish kutilayotgan natijalarga erishishni va kelajakda ularni rivojlantirish yo'nalishlarini belgilab beruvchi mezonlar majmuasiga asoslanadi. Qilingan nazariy xulosalar asosida tajriba-sinov faoliyat asosini tashkil etgan bo'lajak o'qituvchilarni pedagogik faoliyatga tayyorlashning asosiy ajralmas xususiyatlari aniqlandi:

- o'z-o'zini tarbiyalash motivatsiyasi, pedagogik kasbiy kompetentlik, ijodiy yutuqlar. Tadqiqotimiz mavzusini hisobga olgan holda bu xususiyatlar o'quvchilar va o'qituvchilar tomonidan elektron ta'lim jarayonida ularni amalga oshirish va masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq holda tahlil qilindi.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 11 avgustdagi "Kambag'al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga O'qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta'minlashga oid qO'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-4804-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 15 sentabrdagi "Xavfsiz, tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasi tizimini joriy qilish choratadbirlari to'g'risida"gi PQ-4829-son qarori.
3. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., TO'raev A. B. Innovatsion ta'lim texnologiyalari /-T.: "Sano standart" nashriyoti, 2015.
4. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat/-T.: "Tafakkur-bo'stoni" nashriyoti. 2011.
5. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 4,8 j. T.: O'ME Davlat ilmiy nashriyoti, 2002.
6. Burgin M.S. Pedagogikadagi innovatsiyalar va yangilik // Sovet pedagogikasi. - 1989. 12-son.
7. G'afforov. Ya. X. "Maktab islohati va O'qitish metodlarini takomillashtirish". Science and education. Scientific Journal. 2020, 482.